

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

НЕЧИПОРУК ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 371.315:37.026:811.111

**ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ
НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ
НАВЧАННЯ
УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ**

13.00.09 – теорія навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Волинському національному університеті імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Завацька Лідія Архипівна,
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені Степана Дем'янчука,
доцент кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Євдокимов Віктор Іванович,
Харківський національний
університет імені Г.С. Сковороди,
перший проректор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Ніфака Тетяна Павлівна,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
доцент кафедри англійської філології.

Захист відбудеться „11” вересня 2008 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „1” серпня 2008 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтеграція України у Європейський та світовий освітній простір передбачає, перш за все, формування всебічно розвиненої, конкурентноспроможної особистості як необхідної умови досягнення економічного, соціального та культурного прогресу нашої країни, її конкурентноздатності у світовому співтоваристві.

Розбудова держави з новою соціальною і політичною структурою неможлива без різносторонньо розвинених громадян, без професійно компетентних людей, які досконало володіють іноземними мовами, збагачуючи добробут нашої країни, репрезентуючи її досягнення на міжнародному рівні.

Вивчення іноземної мови значною мірою сприяє інтелектуальному розвитку особистості, створює умови для вільного спілкування, відкриває можливості для широкого доступу до скарбниць людської мудрості та життєвого досвіду, прискорюючи таким чином прогрес усього суспільства. У зв'язку з цим виникає необхідність перебудови шкільної освіти, яка стосується не лише методів, форм роботи, принципів, підходів до навчання пізнання дійсності, але й самого змісту викладання, творчого підходу, зокрема, в застосуванні іноземної мови на міжпредметному рівні.

У державних документах – Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України «Про освіту», державній програмі «Вчитель», Національній програмі виховання дітей та молоді в Україні – значна увага приділяється підготовці національно свідомих, активних людей, здатних розв'язувати різноманітні проблеми, діяти в нестандартних ситуаціях, творчо мислити та самостійно приймати рішення. Наголошується, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості.

Першочерговим завданням системи навчання іноземної мови учнів загальноосвітніх шкіл є оптимальний відбір навчального матеріалу та його раціональна організація, оскільки, згідно з результатами психолінгвістичних досліджень, успішне оволодіння школярами іншомовним матеріалом значною мірою залежить від розподілу його обсягу та змісту у навчальному процесі.

Найбільш поширеним методичними системами, які на сьогодні застосовуються в навчанні іноземних мов є свідомо-практичний або базовий (автор В. Плахотник), комунікативно-функціональний – експериментальний (автор Т. Сірик); інтенсивний метод – альтернативний (автор Н. Складенко); комунікативно-діяльнісний (автор О. Вишневецький); комунікативно-особистісний (автор Л. Биркун); системно-комунікативний (автор Р. Мартинова). Кожен з вищезазначених підходів передбачає певний відбір змісту навчального матеріалу та його структурування.

Закономірності, принципи, основні дидактичні умови та шляхи активізації пізнавальної діяльності учнів розкриті в працях вітчизняних та зарубіжних науковців (Ю. Бабанський, В. Бондар, С. Гончаренко, П. Гусак,

М. Данилов, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Іванов, В. Лозова, Н. Мойсеюк, О. Пехота, Л. Славіна, О. Степанов, М. Фіцула, Г. Щукіна, Н. Щуркова, М. Ярмаченко та ін.).

Проблема відбору та структурування навчального матеріалу з іноземної мови вважається однією з найскладніших та найменш вивчених, особливо в методиці опанування іноземною мовою в початкових та середніх класах загальноосвітньої школи. Багато видатних методистів (М. Біболетова, І. Бім, І. Берман, В. Бухбіндер, Г. Вороніна, Н. Гальськова, А. Кліментенко, Б. Лапідус, А. Миролубов, З. Нікітенко, Е. Пасов, І. Рахманов, В. Сафонова, В. Скалкін, Е. Соловцова, Г. Уайзер, В. Маєр, В. Зідетіб та ін.) зверталися до її дослідження.

В процесі проведеного дослідження ми здійснили обґрунтування принципів відбору та структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови на основі узагальнення положень вікової психології та фізіології (П. Блонський, Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, Т. Дубровіна, І. Корнієнко, Г. Костюк, Т. Косма, А. Сільвестру, Л. Славіна, В. Сонісін, Д. Фарбер, В. Шадріков та ін.), експериментального психолінгвістичного вивчення динаміки засвоєння іноземної лексики молодшими підлітками (В. Блейх, А. Плейцер-Карф, Р. Занглет та ін.), а також апробації процесу відбору та структурування навчального матеріалу в застосуванні комунікативного підходу до вивчення іноземної мови.

Ми виявили, що в дисертаційних дослідженнях останніх років розглядалися проблеми дидактичних умов творчої діяльності учнів (Л. Момот); формування розумової культури старшокласників у процесі навчально-творчої діяльності (Р. Пильнік); дидактичних засад відбору змісту курсу “Педагогіка” в педагогічних училищах (О. Бартків); підготовки майбутніх вчителів до структурування навчальної інформації у дидактичному процесі ЗОШ (на матеріалі математики і фізики) (А. Медведєва); дидактичного моделювання змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета для педагогічних навчальних закладів I-II рівнів акредитації (А. Гембарук) та ін. Аналіз проблем психології підлітка, репрезентований роботами Л. Виготського, Д. Ельконіна, Т. Драгунової, Л. Божович, С. Славіної, дозволяє зробити висновок, що молодший підлітковий вік – це віковий етап, який є ключовим у процесі формування знань з іноземної мови, розвитку лінгвістичних здібностей зокрема.

Разом з тим, незважаючи на важливість проблеми, ми не зустріли цілісного дослідження процесу формування в учнів 5-7 класів знань, умінь, навичок оволодіння іноземною мовою в загальноосвітній школі.

Отже, враховуючи значущість зазначеної проблеми, недостатнє науково-теоретичне та практичне висвітлення процесу формування навичок володіння іншомовним словом та наявність умов для розв’язання даної проблеми, ми обрали тему дослідження **«Дидактичні засади структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови у процесі навчання учнів 5-7 класів загальноосвітньої школи»**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки Волинського національного університету імені Лесі Українки як складова частина комплексної наукової теми «Соціально-психологічні трансформації суб'єктів педагогічної взаємодії в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу» (державний реєстр № 0108U000406). Тема дисертації затверджена вченою радою Волинського державного університету імені Лесі Українки (протокол № 2 від 01 грудня 1998 р.) та узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 6 від 15 червня 2004 р.)

Мета дослідження: виявити, розробити та науково обґрунтувати дидактичні підходи до структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови й експериментально перевірити його оптимальність та ефективність у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

1. Дослідити стан вивчення проблеми в психолого-педагогічній, методичній літературі та шкільній практиці і визначити методологічні й теоретичні основи відбору та структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови.

2. Визначити дидактичні засади та обґрунтувати принципи й критерії структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови.

3. Розробити адаптовану програму вивчення іноземної мови учнями 5-7 класів і дослідно-експериментальним шляхом перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – процес навчання іноземної мови в загальноосвітній школі.

Предмет дослідження – особливості структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови для учнів 5-7 класів.

Теоретичною базою дослідження є дослідження проблеми змісту та структурування навчального матеріалу (В. Бондар, П. Гусак, В. Краєвський, І. Лернер, І. Підласий, І. Підкасистий, В. Скаткін), положення провідних вітчизняних та зарубіжних концепцій творчого розвитку особистості (Л. Виготський, О. Дусавицький, Д. Дьюї, О. Леонтьєв, Ж. Піаже, О. Савченко); педагогічних технологій та підходів до технологічної компетентності вчителя (З. Абасов, Т. Валковська, П. Гусак, В. Євдокимов, Л. Зевіна, Л. Завацька, А. Нісімчук, В. Паламарчук, Г. Руських, І. Смолук, В. Фірсов, О. Шпак); вікових особливостей молодших підлітків (Л. Виготський, Д. Ельконін, Т. Драгунова, Л. Божович, С. Славіна); методичних систем, які застосовуються при вивченні іноземних мов (Л. Биркун, О. Вишневський, О. Коломінова, Р. Мартинова, Т. Ніфака, Т. Сірик, Н. Скляренко, В. Роман, В. Плахотник та ін.)

Методи дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано методи, адекватні предмету дослідження:

теоретичні методи (аналіз літературних джерел, синтез, логічний і порівняльний аналіз, узагальнення і систематизація в процесі вивчення наукової та навчально-методичної літератури) для визначення основних

понять, обґрунтування сутності структурування та критеріїв відбору змісту навчального матеріалу з іноземної мови і для розробки дидактичних засад підвищення ефективності зазначеного процесу;

емпіричні (спостереження, бесіди, експертна оцінка, анкетування, педагогічний експеримент (констатуючий та формуючий)) для визначення ефективності дидактичних засад структурування й відбору змісту навчального матеріалу з іноземної мови для молодших підлітків;

статистичні (методи математичної статистики (метод Фішера) для обробки експериментальних даних за допомогою комп'ютера з метою виявлення вірогідності, ефективності запропонованої альтернативної програми.

В основу дослідження була покладена **гіпотеза**, яка ґрунтується на припущенні, що рівень ефективності вивчення іноземної мови учнями 5-7 класів зростає за дотримання наступних умов: врахування при відборі змісту та структуруванні матеріалу з іноземної мови психолінгвістичних особливостей молодших підлітків, що передбачають формування позитивного ставлення школярів до вивчення іноземної мови як засобу спілкування; поваги до народу, носія цієї мови, толерантного ставлення до його культури, звичаїв і способу життя; засвоєння культури спілкування, яка прийнята в сучасному цивілізованому світі, усвідомлення важливості оволодіння іноземною мовою й потреби застосування її як засобу спілкування; розвиток особистісних (мовних, інтелектуальних і пізнавальних) здібностей й глибоке емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу.

Організація дослідження. Основна дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі загальноосвітніх шкіл I-III ст. № 10, 15 м. Луцька. Дослідженням було охоплено 116 учнів та 29 викладачів іноземної мови зазначених шкіл м. Луцька. Крім того, на констатуючому етапі вивчався досвід опанування іноземною мовою в інших ЗОШ Волинської області.

Дослідження проводилось протягом 2000 - 2007 років у **три етапи**:

На першому етапі (2000-2002 рр.) – *підготовчому* – були вивчені основні першоджерела, що стосувались обраної проблеми, досліджена історія питання, аналізувались наукові праці вітчизняних та зарубіжних педагогів. Водночас велись спостереження за розвитком навчально-виховного процесу на уроках іноземної мови у загальноосвітніх школах. Розроблялась програма дослідно-експериментальної роботи.

На другому етапі (2003-2005 рр.) – *пошуково-експериментальному* – були виявлені й обґрунтовані дидактичні засади структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови, відповідно до яких повинен здійснюватися підбір матеріалу, апробована удосконалена програма з іноземної мови для учнів 5-7 класів.

На третьому етапі (2006-2007 рр.) – *завершально-узагальнюючому* – здійснене узагальнення дослідження, сформульовані основні положення та висновки. Оцінювалась ефективність обґрунтованої й апробованої програми засвоєння знань та умінь учнів 5-7 класів з іноземної мови та розвиток їх

особистісних якостей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* визначені та обґрунтовані дидактичні засади, принципи і критерії відбору та структурування змісту навчального матеріалу на основі врахування особливостей розвитку психолінгвістичних здібностей молодших підлітків;

- удосконалено програму з іноземної (англійської) мови для учнів 5-7 класів на основі підбору до кожної теми методично обґрунтований соціокультурного матеріалу (римівки, загадки, приказки та прислів'я);

- зроблено подальший розвиток обґрунтування дидактичних умов структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні та обґрунтуванні дидактичних засад, принципів і критеріїв структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови; експериментальній перевірці дієвості альтернативної авторської програми у процесі вивчення іноземної мови учнями 5-7 класів.

Особистий внесок полягає у:

- визначенні концептуальних положень щодо забезпечення дидактичних умов відбору та структурування змісту з іноземної мови для учнів 5-7 класів;

- теоретичному узагальненні сутності понять «дидактичні засади», «структурування навчального матеріалу», «зміст освіти та навчання»;

- розробці альтернативної програми з іноземної мови для учнів 5-7 класів загальноосвітньої школи;

- опублікуванні навчально-методичного посібника «Англійські вірші та римівки», в якому відповідно до кожної теми навчальної програми з іноземної мови представлені вірші та римівки;

- підготовці збірки «Англійські загадки», навчально-методичної розробки «Граматика англійської мови у прислів'ях та приказках».

Апробація результатів дослідження здійснювалася на інформаційному та практичному рівнях: на засіданнях кафедри та методичних об'єднаннях вчителів іноземної мови, через публікацію наукових матеріалів, в яких подавались поточні результати та висновки дослідження; використанні матеріалів та дослідницьких результатів, одержаних у процесі наукового пошуку під час доповідей, виступів на Міжнародних науково-практичних конференціях «Мова і культура» – (Київ 1999, 2002, 2004, 2005); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті Г. Ващенко – (Умань 2002); Міжнародній науковій конференції «Економічні та гуманітарні проблеми розвитку суспільства у III тисячолітті» – (Рівне 2007); Всеукраїнських науково-практичних конференціях "Педагогіка і менеджмент" – (Луцьк 2000, 2001).

Упровадження результатів дисертаційного дослідження здійснено в навчальний процес шкіл м. Луцька: ЗОШ № 10 (довідка № 358 від 27 листопада 2007 р.), ЗОШ № 15 (довідка № 305 від 26 листопада 2007 р.).

Публікації. Результати дослідження та висновки дисертації відображені у 11 опублікованих працях, із них 4 - одноосібних. Серед публікацій - 2 посібники (одноосібних), 8 статей у наукових фахових виданнях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, 3 додатків на 32 сторінках, списку використаних джерел (283 найменування, з них 67 на іноземних мовах). Загальний обсяг дисертації – 227 сторінок машинописного тексту, основний текст викладено на 174 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 9 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтована актуальність досліджуваної теми, визначені мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, висвітлені методологічні засади та методи наукового пошуку, розкриті основні етапи, наукова новизна, теоретична та практична значущість роботи, вказана експериментальна база й обґрунтована вірогідність одержаних висновків, зазначається сфера апробації результатів дослідження.

У *першому розділі* «*Методологічні основи структурування змісту навчального матеріалу з іноземної (англійської мови)*» розглядається трактування поняття «дидактичні засади» як педагогічної категорії; сутність структурування навчального матеріалу в дидактичному процесі загальноосвітньої школи та зроблено аналіз дидактичних основ структурування навчального матеріалу з іноземної мови.

Визначення оптимального відбору змісту навчального матеріалу і його раціональна організація (структурування) є першочерговим завданням методики викладання іноземних мов учням загальноосвітньої школи, оскільки згідно з результатами психолінгвістичних, методичних досліджень, успіх учнів значною мірою залежить від змістового та кількісного аспектів пропонованого навчального матеріалу. Вироблені дидактами загальні підходи до визначення засад структурування змісту безпосередньо розглядаються у вивченні оптимальної та раціональної його організації в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. Принципи і критерії відбору змісту навчання є тими теоретичними засадами, на яких починає формуватися навчальний матеріал. Власне, це реальне формування далі стикається з проблемами технологій просіювання конкретного наукового доробку і його лексичного вираження для тих, хто навчається. Вироблення таких механізмів, алгоритмів і стандартів є найскладнішими і остаточно не розкритими в теорії освіти і навчання. Цими питаннями в загальнодидактичному плані займалися С. Висоцька, Л. Зоріна, В. Краєвський, І. Лернер, Е. Страчар та ін.

Аспект логічної економності впорядкування обсягу навчання іноземній мові відповідає, насамперед, тому, що здатність мозку як резервуара або каналу для перенесення певної сукупності знань, які людина мусить опанувати, обмежена. Тому під час логічного аналізу й упорядкування

навчального матеріалу треба створити такі умови, щоб процес опанування знань відбувався без надлишкової і шкідливої інформації, яка обтяжує учнів. Шляхи такої оптимальної побудови навчального матеріалу інтенсивно досліджують вчені-дидакти та науковці-методисти, зокрема В. Бондар, І. Булах, П. Гусак, Н. Клокар, В. Пащенко, О. Чалий та зарубіжні вчені: Дн. Брундер, Й. Воль, Е. Страчар.

За визначенням тлумачного словника, “структурування – це одержання або надання чомусь структурної організації” .

Проблеми структурування навчального матеріалу на рівні його організації і презентації в навчальному процесі представлені в працях відомих вітчизняних та зарубіжних дидактів і психологів: А. Алексюка, В. Бондаря, П. Гальперіна, Т. Ільїної, А. Леонтєва, І. Підласого та ін. Підхід до компонування навчального матеріалу навколо основних ідей науковцями трактується по-різному: інтерактивний принцип змісту освіти (Я. Скалкова); принцип тематичної концентрації змісту навчального матеріалу (Е. Страчар); укрупнення дидактичних одиниць (А. Ерднієв), діяльнісний та системний підходи моделювання дидактичної теорії (П. Гусак) та ін. На наш погляд, їх сутність зводиться до єдиного положення – структурувати навчальний матеріал таким чином, щоб усі теорії, категорії, поняття поєднувались в одну систему і доповнювали один одного. В кінцевому підсумку передбачається добитися засвоєння учнями знань, які дозволяли б вільно оперувати поняттями і категоріями, уміння використовувати знання у практичній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що нові тенденції в розвитку шкільної освіти сприяють тому, що на зміну жорстким і консервативним методам приходять гнучкі інноваційні технології, що значно розширюють можливості здійснення вибору як з боку вчителя, так і з боку учнів. Вважаємо, що така варіативність полягає в передбаченні свободи вибору вихованцем альтернативних методів засвоєння навчального матеріалу, права особистості на помилку, на незнання, на неповноту відомостей та забування. Гнучка технологія характеризується: а) забезпеченням режиму найбільшого сприяння для реалізації індивідуальних інтересів та можливостей учнів; б) усуненням багатопредметності шляхом їх інтеграції; в) новими підходами до контролю та оцінки знань; г) надійними гарантими відповідальності учнів за результати своєї праці. Основна мета гнучких інноваційних технологій – організація процесу творчого та індивідуального вивчення кожної окремої дисципліни, в тому числі й іноземної мови.

Діагностичність цілей, спрямованість на розвиток особистості за умов урахування її особливостей, вимагає реструктурування навчального процесу в загальноосвітньому навчальному закладі. Особливого значення в цьому плані набуває технологія освіти, яка спрямована на особистісний розвиток кожного окремого учня.

Під дидактичними умовами структурування змісту навчального матеріалу ми розуміємо основні положення, відповідно до яких відбір масиву

основної навчальної інформації у навчальний предмет буде здійснюватись найбільш оптимально. Отже, виникає необхідність у вдосконаленні існуючого змісту навчального матеріалу з іноземної мови на рівні формування та розвитку комунікативної компетенції. Важливі функції виконує диференційований підхід до структурування змісту навчального матеріалу, що дає змогу враховувати розумовий і креативний потенціал кожного учня та сприяти реалізації його за допомогою варіативних підходів до викладання, при яких той самий освітній зміст розкривається на різних рівнях проблемності. Інакше кажучи, відбувається смислово-психологічна адаптація змісту навчального матеріалу до інтелектуального самоактуалізаційного потенціалу учня, що інтенсифікує формування психодуховних новоутворень і самореалізацію його позитивної Я-концепції.

Процедура структурування навчального матеріалу полягає у формуванні довершених фрагментів змістового модуля в єдності блоків знань, умінь, норм, цінностей та різних систем кодування інформації. Структурне проектування текстів іноземної мови здійснюється за методом моделювання (мовленнєвого, графічного, художнього тощо), можливості якого фактично необмежені.

У процес вивчення іноземної мови учнями 5-7 класів загальноосвітньої школи мають бути внесені відповідні зміни у вираженні змісту освіти в навчальних програмах, підручниках, посібниках, які сприятимуть формуванню необхідних умінь та навичок володіння соціолінгвістичною та соціокультурною компетенціями, які є складовими комунікативної спрямованості навчально-виховного процесу оволодіння іншомовним словом.

Проведений теоретичний аналіз праць вітчизняних та зарубіжних методистів і запропонованих ними підходів, на основі яких були визначені дидактичні й методичні принципи структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови.

Був здійснений ретроспективний аналіз виникнення різноманітних дидактичних підходів до вивчення іноземної мови та зазначено, що підходи до викладання іноземних мов включали численні спроби знайти найраціональніший метод навчання іншомовному спілкуванню. Класифікація методів навчання іноземних мов — питання складне, оскільки в основу їхнього розподілу були покладені різні ознаки. Залежно від аспекту, що превалює у викладанні, метод називається лексичним або граматичним; а від того, які операції є основними, — синтетичним чи аналітичним. Відповідно до того, яке вміння слід розвинути в учня, розрізняють усний метод і метод читання, за способом семантизації матеріалу — перекладний і прямий методи. Назва методу визначається способами, покладеними в основу роботи над мовою, наприклад, аудіовізуальний, наочний. За принципом організації матеріалу традиційному методові протиставляють метод програмованого навчання. Відомі також методи, що одержали свою назву за іменами їхніх авторів. Однак з багатьох критеріїв диференціації методів можна виділити

два напрямки — свідомий та інтуїтивний, найменування яких відображає їхній зв'язок з психічними процесами оволодіння мовою.

На основі критичного аналізу наукових праць учених (Г. Браун, Р. Вілкінс, Г. Гаттегно, Ч. Каррен, Б. Кумеравадівел, Г. Лозанов, М. Лонг, О. Малей, Д. П'єтро, Т. Скарселла, Р. Славін та ін.) встановлено, що серед підходів до вивчення іноземних мов у дидактиці вирізняються два основних напрями: перший, який базується на використанні мови (говоріння та розуміння), другий – на теоретичному аналізі (граматика та письмо).

Одним з найдавніших був метод природний (натуральний), який нічим не відрізнявся від того, за допомогою якого дитину навчають рідної мови. Іноземна мова засвоювалася шляхом імітації, багаторазового повтору й відтворення нового матеріалу за аналогією до вивченого. Природний метод переслідував практичну мету - навчити розмовляти й читати легкий текст. Він довго задовольняв потреби суспільства, в якому знання іноземної мови було привілеєм панівного класу. Протягом наступного століття відбувалася постійна боротьба між прихильниками натурального (пізніше прямого) і перекладного методів. Сучасні українські науковці О. Коломінова, С. Роман та ін. відстоюють доцільність та необхідність застосування лінгвокраїнознавчої методики в роботі з учнями молодшого та підліткового віку. Навчання іноземній мові, кінцевий результат якого є комунікативна компетенція, передбачає не лише сформованість відповідних умінь і навичок, але й засвоєння певного мінімуму національно-культурної інформації, необхідної для адекватного спілкування, взаєморозуміння комунікантів — представників різних культур. Тому оволодіння іноземною мовою як засобом потенційного спілкування на міжкультурному рівні вимагає паралельного вивчення і засвоєння учнями необхідного мінімуму відповідної національної культури, починаючи з раннього етапу шкільного курсу.

Практики та науковці (М. Аріян, І. Зимня, Т. Клементьєва, О. Леонт'єв, Р. Мін'яр-Белоручев) пропонують різні підходи до навчання іноземних мов. Сучасні методи навчання іноземних мов суттєво відрізняються, але кожен з них за певних умов, має об'єктивну цінність.

Нами встановлено, що кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується якісно новими взаємовідносинами нашої держави з країнами світової спільноти. Зміни в економічному та політичному житті України зумовлюють перегляд навчального процесу в загальноосвітніх та вищих закладах й, зокрема, володіння молоддю іноземними мовами. З'являються нові технології та підходи до вивчення іноземних мов: свідомо-практичний підхід (автор В. Плахотник), комунікативно-функціональний (автор Т. Сірик), інтенсивний підхід (автор М. Склярєнко), комунікативно-діяльнісний підхід (автор О. Вишневський), комунікативно-особистісний (автор Л. Биркун), системно-комунікативний підхід (автор Р. Мартинова). Реалізуються нові особистісно-орієнтовані технології навчання іноземних мов. У рамках проекту “Вивчення іноземних мов та європейське громадянство” підготовлена низка матеріалів: основні завдання з вивчення мов, програми та підручники, “порогові рівні” для викладання мов, методи

оцінювання знань, проблема двомовності (“Двомовна освіта в середній школі: вивчення та викладання навчальних предметів іноземною мовою”).

Жодна із запропонованих методик вивчення іноземних мов не використовується відокремлено від інших технологій, оскільки зміст, форми, засоби вивчення іноземних мов зумовлюються соціально-економічними, загальнонаціональними та світовими традиціями.

Умовами успішного вивчення мови вчені визначають відсутність етноцентризму в учнів, вивчення сучасного варіанту мовлення і розбіжностей між рідною та іншою мовами, вивченням чотирьох лінгвістичних навичок в інтеграції, засвоєння у взаємозв'язку лінгвістичної, культурологічної, комунікативної компетенції разом із невербальними формами мовної діяльності: мімікою, жестами. До умов засвоєння другого коду можна віднести й увагу до помилок, які, в жодному разі не повинні набувати форми лінгвістичної звички.

Комунікативний підхід до вивчення іноземної мови на сучасному етапі базується на особистісно-діяльнісному підході навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, тому відбір та структурування навчального матеріалу, використання методів і технологій опанування іншомовним словом невід'ємно пов'язані з особистістю учня, його здібностями, інтелектуальними можливостями та іншими індивідуальними й психофізіологічними особливостями. Ігнорування біологічних, соціальних, духовних потреб учнів може спричинити появу таких наслідків, як блокування самостійної та творчої діяльності й наростання внутрішньої напруги, що у більшості випадків спонукає дітей цієї вікової групи до агресивної поведінки. Враховуючи дослідження психологів (П. Блонський, Л. Виготський, В. Мерлін, С. Рубінштейн, Л. Славина, П. Якобсон та ін.), які визначили шляхи підвищення інтелектуальної активності молодших підлітків у процесі вивчення іноземної мови: зацікавленість діяльністю та зміст навчального предмета, що формують позитивне ставлення учнів до процесу навчання (мотиваційний аспект) і розвитку в них на основі знань і вмінь навичок, необхідних для володіння комунікативною компетенцією (операційно-технічний аспект).

У другому розділі «*Оптимізація структури змісту навчального матеріалу з іноземної мови*» висвітлюється сучасний стан теоретичного рівня змісту вивчення іноземної мови молодшими підлітками, поданий аналіз навчальних програм з іноземної мови, здійснений кількісний та якісний аналізи результатів констатувального та формувального експериментів, сформульовані відповідні висновки.

Визначення типу програм і доцільності їх використання у вивченні іноземної мови завжди було предметом дискусій між науковцями-методистами і практиками. Сучасні дослідники програм вивчення іноземної мови визначають такі їх види: структурні, лінійні, спіральні, функціональні, і програми, що базуються на завданнях (Task-Based Syllables). Аналізуючи можливості використання навчальних програм, ми приходимо до висновку, що більшість традиційних підходів (граматико-перекладний,

аудіолінгвальний, ситуативний, пізнавальний) використовують структурні та лінійні програми, тоді як функціональний, гуманістичний, комунікативний підходи реалізують навчання здебільшого за допомогою функціональних і спіральних програм. Кожен з вищерозглянутих та запропонованих підходів до структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови заслуговує на увагу. Проте, враховуючи інтенсивний розвиток інноваційних технологій навчання, постає питання про необхідність конструювання змісту таким чином, щоб досягти оптимального, економного та раціонального засвоєння знань учнями загальноосвітніх закладів навчання.

Першим кроком у реформуванні й оновленні змісту освіти стало введення гуманістичної системи оцінювання. Це дозволило перейти до ступенево-рівневої концепції в написанні нової програми з іноземної мови для загальноосвітніх шкіл і ввести іноземну мову на етапі молодшої школи. Під час навчання іноземної мови реалізуються освітня, виховна і розвивальна цілі. Всі вони досягаються в комплексі, підпорядковуються та реалізуються в процесі опанування іншомовним словом і таким чином сприяють різнобічному розвитку особистості.

Для забезпечення глибокого оволодіння певним обсягом знань, умінь, навичок з іноземної мови учнями 5-7 класів, необхідне чітке відображення основних змістових компонентів навчальної програми в підручнику з іноземної мови. Виходячи з дослідження, ми з впевненістю можемо констатувати, що на даному етапі розвитку психолого-педагогічної науки сформувалась об'єктивна потреба у створенні принципово нового підручника, який, забезпечуючи оволодіння певним обсягом знань, умінь і навичок, зможе навчити дитину мислити, розвивати її здібності, та повно реалізувати особистісний, розумовий і духовний потенціал не лише учня, а й вчителя. Вважаємо, що структура підручника такого типу повинна бути насичена такими компонентами, які через зміст, структуру, оформлення забезпечать оволодіння соціально-культурним досвідом, котрий, зі свого боку, презентується перед учнями у формі семантичної, символічної, графічної та предметної систем кодування інформації. Звертаючись до системи навчання іноземної мови, необхідно акцентувати увагу на тому, що зміст освітньої діяльності становить гармонійне взаємодоповнення знань, умінь, норм, цінностей і проектування у вигляді підручника, націленого на розвиток учня (на відміну від традиційного), не просто викладає науковий матеріал у координатах "знання - вміння", а й моделює соціокультурний простір. Таким чином, базовим концептом виступає змістовий модуль як науково адаптована, відкрита і взаємозалежна система знань (теорії, законів, понять), умінь, норм (алгоритми, програми, інструкції, технології, методики) і цінностей (ставлення, оцінки, наслідки рефлексії тощо) як довершений фрагмент загальнолюдського досвіду, що зафіксований у навчальному сценарії та підручнику, набуває процесно-функціонального втілення в міні-модулі, тобто кількох формальних модулів. Основою відбору змісту **матеріалу** є загальноосвітні (ментальність, духовність, розвивальність, модульність) та похідні від них принципи, але слід зазначити, що вони

базуються на єдності раціонального й емоційного та адаптованості до вікових та індивідуально-типологічних особливостей учнів. Ми вважаємо, що не менш важливою виступає і характеристика освітнього змісту - його емоційність, яка іноді ігнорується деякими авторами підручників. Порівняння, аналогія, емоційність освітнього змісту, його насиченість соціокультурними компонентами (римівками, прислів'ями, приказками, загадками) належать до чинників, які безпосередньо впливають на підвищення рівня доступності підручника.

Сприйняття історії, культури, традицій народу, мова якого вивчається, та порівняння їх з культурними надбаннями своєї нації, забезпечать не лише глибокі знання іноземної мови, а й сприятимуть формуванню толерантного ставлення та відповідної поведінки учнів у будь-якому соціумі й формуванню всебічно розвиненої особистості молодшого підлітка. Згідно з вимогами до загального базового рівня В1+ випускники середньої школи на кінець дванадцятого класу повинні вміти продемонструвати здатність: ефективно користуватися іноземною мовою як для спілкування в реальних життєвих ситуаціях, так і для здобуття та розвитку знань; розв'язувати комунікативні завдання з урахуванням соціокультурних і соціолінгвістичних аспектів мови, яка вивчається; використовувати навчальний досвід, набутий у середній школі, для подальшої самостійної роботи з метою вдосконалення в галузі обраної майбутньої професії; використовувати автентичний іншомовний матеріал з метою самоосвіти і самовдосконалення. Оновлення цілей та змісту навчання приведе до оновлення освітніх технологій, дасть змогу не обмежувати самостійності й творчої ініціативи вчителя, а навпаки — передбачати гнучкість у відборі та розподілі навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання. Це уможливить ефективне використання вчителем іноземної мови в навчальному процесі не тільки найкращих вітчизняних посібників і підручників, а й автентичних навчально-методичних комплексів, підручників, посібників, аудіо-відеоматеріалів, від британських та американських видавництв, рекомендованих Міністерством освіти і науки України.

Вищезазначене спонукало нас удосконалити зміст навчальної програми з іноземної мови (Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з англійської мови для 2-12 класів, затвердженої Міністерством освіти і науки України у 2005 р.) матеріалом, насиченим соціокультурними та соціолінгвістичними компонентами. Для досягнення мети дисертаційного дослідження нами був проведений аналіз та узагальнення психолого-педагогічних, методичних та лінгвістичних джерел, досвід роботи автора в навчальних закладах м. Луцька. Експериментальне дослідження базувалося на практичному застосуванні та підтвердженні теоретичних положень і реалізації вдосконаленого змісту навчального матеріалу з іноземної мови.

Необхідність виконання поставленої мети зумовила відповідну організацію експериментальної роботи. Підготовка до її проведення включала низку заходів: визначення завдань і етапів; проведення констатуючого, формуючого і контрольно-узагальнюючого експериментів.

Нами були розроблені програми науково-методичного та організаційно-педагогічного забезпечення всіх етапів дослідження. Загалом реалізація завдань дослідження відбувалась протягом 2002-2007 рр. Програми включали цільовий, методологічний, змістовий, процесуальний компоненти, а також висвітлювали кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

На початковому етапі експерименту ми визначили контрольні та експериментальні групи. Батьки учнів, учителі англійської мови та психологи шкіл також були залучені до проведення експериментального дослідження. Враховуючи, що вік 9-12 років є найбільш сприятливим для опанування іноземною мовою, особливу увагу ми сконцентрували на учнях середніх (5-7) класів.

Метою проведення формуючого експерименту була оптимізація та активізація навчально-виховного процесу вивчення іноземної мови саме у 5-7 класах, яка передбачала: звернення до концепції національної освіти, що полягає в гуманізації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, урахуванні вікових та індивідуальних особливостей учнів, систематичності та послідовності методичної роботи, створення фону оптимізму як ефективної педагогічної умови впливу на становлення та розвиток особистості молодшого підлітка; доповнення навчально-виховного процесу з іноземної мови новим змістом, насиченим соціокультурними та соціолінгвістичними компонентами; апробацію в процесі вивчення іноземної мови навчального матеріалу, який має не лише художньо-естетичну, дидактичну та морально-виховну спрямованість, а й виконує сугестивну функцію, що проявляється у відборі та використанні різноманітних методів, спрямованих на формування мовної, соціокультурної, соціолінгвістичної та мовленнєвої компетенцій; гуманізацію міжособистісних стосунків учасників навчально-виховного процесу, яка передбачає поєднання колективних та індивідуальних форм роботи, з урахування особливостей характеру, темпераменту, здібностей та забезпечує можливість особистісно зорієнтованого підходу до вивчення іноземної мови.

Програма формуючого експерименту передбачала наукове обґрунтування та практичну апробацію адаптативної програми структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови у 5-7 класах з урахуванням визначених нами педагогічних умов. Перш ніж розпочати апробацію розробленої нами навчальної програми ми поставили за мету визначити ті найважливіші принципи та критерії, які обов'язково потрібно враховувати при відборі навчального матеріалу з іноземної мови. Для цього ми використали метод експертної оцінки. До роботи було залучено 28 вчителів іноземних мов загальноосвітніх шкіл м. Луцька. Кожному експертові пропонувався перелік принципів, за якими повинен здійснюватися відбір навчального матеріалу з іноземної мови (до навчальних програм, підручників, посібників). Вчителям потрібно було проранжувати зазначені принципи за ступенем їх значимості. Оцінка переваги кожного принципу визначалась за 15-бальною шкалою (кількість балів відповідала кількості

рангових позицій). При цьому перше місце в ранзі оцінювалось 15 балами, друге – 14, третє – 13 і т.п.

Факти експертної оцінки, а також аналіз теоретичних, наукових підходів (§1.1.) щодо пріоритетності вимог до структурування змісту навчального матеріалу, дозволили нам визначити ті основні дидактичні та методичні принципи, з врахуванням яких потрібно здійснювати відбір навчального матеріалу з іноземної мови для учнів 5-7 класів загальноосвітньої школи: принцип комунікативної спрямованості навчання, що забезпечує організацію навчального процесу, яка передбачає належний рівень оволодіння іноземною мовою; принцип ситуативності та тематичної організації навчального матеріалу спонукає до оволодіння мовою в межах тем, визначених програмою; принцип урахування особливостей рідної мови, спрямований на раціоналізацію процесу опанування іншомовним словом; принцип свідомого навчання передбачає усвідомлене використання мовних одиниць відповідно до їх значення, ситуації спілкування та сфери мовленнєвих функцій; принцип урахування вікових та психофізіологічних особливостей зумовлений відбором методичних підходів до змісту навчального матеріалу; принцип взаємопов'язаного навчання та видів мовленнєвої діяльності.

У ході пошукової діяльності для визначення результативності роботи учнів експериментальних груп, дослідження ефективності апробованих підходів до формування змісту програми з іноземної мови, ми визначили, що оцінкою сформованості основних умінь і навичок може слугувати запропонований О. Абдуліною показник системності загальнопедагогічних знань та вмій. Критеріями цього показника стали такі параметри: ступінь оволодіння учнями основними компонентами навчальної програми (фонетичні знання, лексичні одиниці, граматичні конструкції та ін.); ступінь володіння комунікативною компетенцією; рівень володіння знаннями та їх практичне використання; рівень розвитку інтересу (ставлення) до іноземної мови як навчального предмета.

Перший параметр вимірювався за допомогою критерію асоціативності, об'єднання в одне ціле. Він передбачає створення в учня внутрішніх попередніх узагальнених моделей змісту з іноземної мови. Це сприяє формуванню загальної орієнтації в предметі вивчення, баченню його цілісності, зв'язку його складових частин, осмисленню вибраної послідовності вивчення дисципліни. Цей критерій передбачає певний рівень знань учнів з фонетики, лексики та граматики іноземної мови, які дозволяють розглядати кожен компонент цього змісту як частину єдиного цілого.

Другий і третій параметри оцінювалися за допомогою критерію дієвості знань в їх системному використанні. Під дієвістю знань ми розуміли здатність молодшого підлітка виконувати самостійну діяльність, використовувати знання на практиці для розв'язання різного роду завдань. Цей критерій дозволяє оцінити відповідність теоретичних знань учнів у процесі вивчення іноземної мови на практиці, тобто, наскільки учень може використати одержані знання в конкретній навчальній ситуації. Як

критеріальна оцінка ефективності, що дозволяла встановити рівень відповідності реальних навчальних результатів запланованому нормативу, нами був вибраний коефіцієнт засвоєння K .

Із метою узагальнення одержаних результатів та для вироблення обґрунтованих висновків про ефективність застосування альтернативної програми для кожного учня контрольної та експериментальної груп нами обчислювалася інтегральна сумарна оцінка рівня його знань та вмінь з предмету «Іноземна мова». Розподіл отриманих оцінок подано на рисунках 1 та 2.

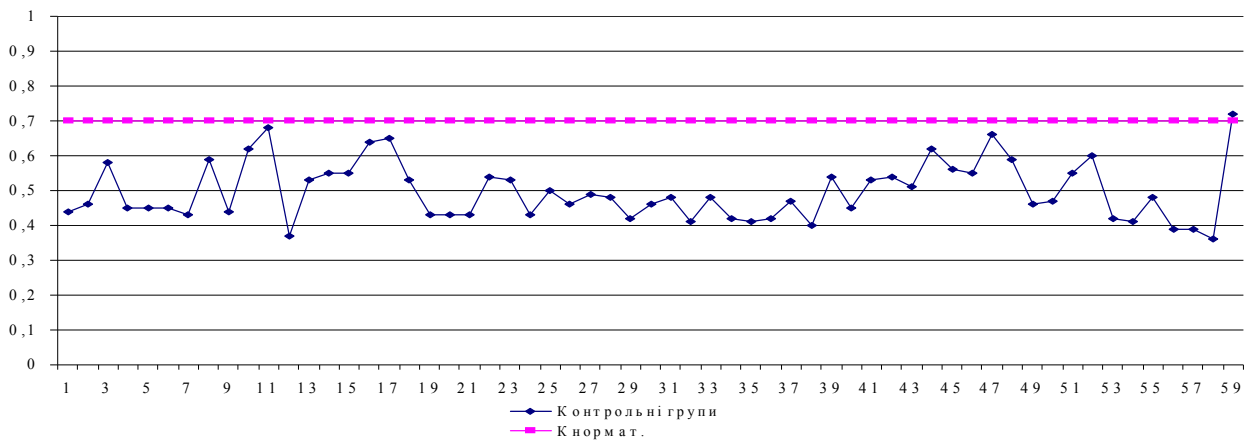

Рис. 1. Полігон розподілу інтегративних коефіцієнтів засвоєння навчального матеріалу з іноземної мови (контрольна група, n=59)

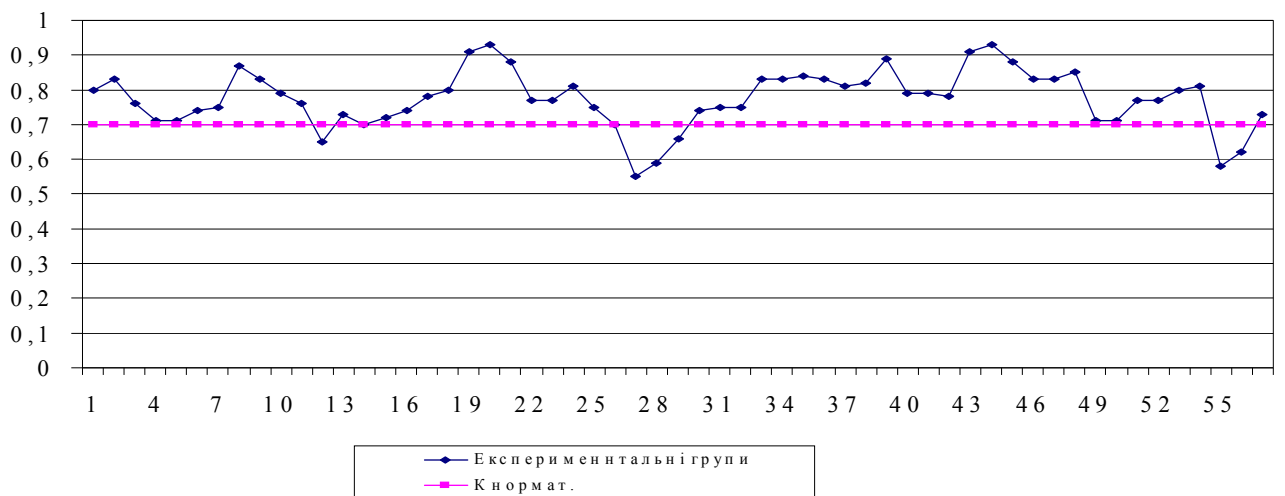

Рис. 2. Полігон розподілу інтегративних коефіцієнтів засвоєння навчального матеріалу з іноземної мови (експериментальна група, n=57)

Як видно з графіка (рис. 1), рівень володіння іншомовним матеріалом школярів контрольних класів є недостатнім, оскільки середні значення коефіцієнтів засвоєння нижчі за нормативний рівень.

З метою одержання статистичних висновків щодо ефективності застосування в практичній діяльності вчителя іноземної мови запропонованих нами розробок та методичного посібника, ми використали відомий метод теорії статистичного висновку – однофакторний дисперсійний

аналіз. Як фактор, що досліджувався, виступала активність учнів у засвоєнні змісту навчального матеріалу з іноземної мови, оскільки традиційна й експериментальна програма засвоєння даного змісту вимагала різної активності з боку учнів. Таким чином, одержаний у ході дисперсійного аналізу результат підтверджує наш висновок про те, що організація навчальної діяльності учнів загальноосвітньої школи за розробленою нами експериментальною програмою є більш ефективною формою вивчення іноземної мови.

Отже, проведене дослідження переконує в тому, що зміст навчальних дисциплін і, зокрема, іноземної мови, потребує значного вдосконалення в напрямку доповнення змісту навчальних матеріалів соціокультурними та соціолінгвістичними елементами. Детальний аналіз запропонованих нами розробок навчальних матеріалів для формування та розвитку соціокультурної й соціолінгвістичної компетенцій (вірші, римівки, загадки, приказки, прислів'я, елементи мовленнєвого етикету) дає нам можливість стверджувати, що використання їх на уроці не лише активізує процес вивчення іноземної мови, а й сприяють кращому засвоєнню знань з основних тем, вмінню висловлювати свої думки іноземною мовою, розвитку в учнів самостійності, комунікативно-пізнавальної та соціальної активності.

ВИСНОВКИ

На основі результатів дослідно-експериментальної роботи з проблем трансформування змісту вивчення іноземної мови учнями 5-7 класів загальноосвітньої школи встановлено, що:

1. Удосконалення змісту і засобів вивчення іноземної мови є пріоритетним завданням на шляху інтеграції України у європейський та світове співтовариство. Дидактичні підходи до викладання іноземних мов містять численні спроби знайти найраціональніший метод навчання молодших підлітків іншомовному слову. Здійснений нами аналіз науково-педагогічної, методичної та психологічної літератури дозволяє стверджувати, що до компонентів структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови належать: урахування принципів, правил відбору змісту навчання, знання особливостей білінгвального навчання, дотримання культурологічного аспекту оволодіння іншомовним матеріалом, а також опора на вікові та психофізіологічні особливості учнів.

2. Під дидактичними засадами ми розуміли ті основні положення та критерії, відповідно до яких відбір масиву матеріалу з іноземної мови у навчальний предмет сприятиме більш ефективному та оптимальному її засвоєнню. Аналіз навчальних програм, планів, підручників вказує на наявність сталого, стабільного, консервативного структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови, тоді як будь-яка технологія навчання повинна бути динамічною, мобільною, гнучкою, здатною реагувати на швидкі зміни, адаптуватись до вимог учителів, учнів, до практичного життя. Отже, до навчальних програм з іноземної мови учнів 5-7 класів загальноосвітньої школи мають бути внесені оптимальні зміни з метою

ефективного засвоєння знань, формування необхідних умінь та навичок оволодіння соціолінгвістичною та соціокультурною компетенціями.

3. Комунікативний підхід до вивчення іноземної мови запропонований нами, базується на особистісно-діяльнісному підході організації навчально-пізнавального процесу загальноосвітньої школи. Відбір та структурування навчального матеріалу, використання методів і технологій опанування іншомовним словом, невід'ємно пов'язані в ньому з особистістю учня, його здібностями та іншими індивідуальними й психофізіологічними особливостями, нівелювання яких може спричинити блокування самостійної та творчої діяльності учнів, появу внутрішньої напруги.

4. Проведений творчий аналіз програм з іноземної мови, що періодично видавались і доповнювались, засвідчив, що вони не орієнтувались на оволодіння комунікативною та соціолінгвістичною компетенціями. Саме ця обставина спонукала нас модернізувати фрагмент програми з іноземної мови, доповнивши її матеріалом соціокультурної спрямованості.

Структурування навчального матеріалу з іноземної мови передбачає його концентрацію навколо гуманістичного та демократичного характеру освіти, зорієнтованості на світові досягнення. Факти проведеної нами експертної оцінки та аналіз теоретичних наукових підходів щодо пріоритетних вимог структурування змісту навчального матеріалу дозволили визначити основні принципи відбору навчального матеріалу до альтернативної програми з іноземної мови, серед яких: комунікативна спрямованість навчання, його усвідомлення; розвиток позитивного ставлення та інтересу до процесу навчання іншомовного мовлення; взаємозв'язок навчання та видів мовленнєвої діяльності; ситуативність і тематична організація навчального матеріалу; врахування особливостей рідної мови, вікових та психофізіологічних особливостей учнів.

Проаналізувавши використання розробленої альтернативної програми з іноземної мови для учнів 5-7 класів, а також здійснивши аналіз та інтерпретацію одержаних результатів, ми виявили основні тенденції експериментальних даних, характер їх змінності (дисперсійний аналіз), який підтвердив, що організація пізнавальної діяльності учнів загальноосвітніх шкіл за розробленою нами експериментальною програмою є більш ефективною.

Враховуючи важливість вивчення іноземної мови для професійної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл, їх соціалізації у будь-якому соціальному середовищі ми маємо всі підстави для твердження, що потребують подальшого вивчення питання дидактичних засад структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови не лише в середній ланці освіти, а й у вищих навчальних закладах, що у свою чергу, сприятиме підготовці конкурентно спроможних фахівців у різних галузях діяльності.

Основний зміст дисертації відображений у таких публікаціях:

1. Нечипорук О.В. Лінгвокраїнознавчі аспекти у вивченні іноземної мови на початковому етапі. // Мова і культура. Зб. наук. праць. – К.: Видавничий дім Д. Бураго, – 1999. – Вип. 2. – Т. 2. – С. 349-356.
2. Нечипорук О.В. Особливості формування культури мовного спілкування у студентів-менеджерів. // Проблеми педагогічних технологій. Зб. наук. праць. – Луцьк: Волинський Академічний Дім. – 2000. – № 2. – С. 76-80.
3. Нечипорук О.В. Гуманізація навчально-виховного процесу: культурологічний підхід у методиці викладання іноземної мови // Проблеми педагогічних технологій. Зб. наук. праць. – Луцьк: Волинський Академічний Дім. – 2000. – № 3. – С. 95-99.
4. Нечипорук О.В. Виховний потенціал іноземної мови у становленні та розвитку особистості. // Мова і культура. Зб. наук. праць. – К.: Видавничий дім Д. Бураго, – 2002. – С. 193-197.
5. Нечипорук О.В. Врахування вікових особливостей молодших підлітків у процесі вивчення іноземної мови // Проблеми педагогічних технологій. Зб. наук. праць. – Луцьк: Волинський Академічний Дім. – 2004. – № 3-4. – С. 214-221.
6. Нечипорук О.В. Мовнокультурний розвиток та моральне становлення особистості у процесі вивчення іноземної мови. Міжнародна науково-практична конференція „Актуальні проблеми перекладознавства та іноземної філології” // Філологічні студії. Зб. наук. праць. – Луцьк: Волинський Академічний Дім. – 2004. – № 3 (27). – С. 88-92.
7. Нечипорук О.В., Завацька Л.А. Виховання толерантності молодшого підлітка на уроках іноземної мови // Проблеми педагогічних технологій. Зб. наук. праць. – Луцьк: Волинський Академічний Дім. – 2005. – С. 283-288.
8. Нечипорук О.В., Завацька Л.А. Моральне виховання учнів 5-7 класів у процесі викладання іноземної мови // Проблеми педагогічних технологій. Зб. наук. праць. – Луцьк.: Волинський Академічний Дім. – 2007. Вип. 1-4 (34-37). – С. 131-140.
9. Збірник віршів та римівок (навчально-методичний посібник) на допомогу вчителю іноземної мови) схвалений комісією з іноземних мов Науково-методичної Ради МОН України до використання у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. / Укладач Нечипорук О.В. Луцьк: МП "ЦБС", 2000. (перевиданий 2006 р.). – 164 с.
10. Англійські загадки (на допомогу вчителю іноземної мови) / Укладач Нечипорук О.В. Луцьк: МП "ЦБС", 1999. (перевиданий 2006 р.). – 122 с.
11. English grammar in proverbs and sayings (навчально-методична розробка) на допомогу вчителю іноземної мови) / Укладач Нечипорук О.В. Луцьк: МП "ЦБС", 2005. – 30 с.

АНОТАЦІЇ

Нечипорук О.В. Дидактичні засади структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови у процесі навчання учнів 5-7 класів загальноосвітньої школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2008.

У дисертаційній роботі подаються результати теоретико-експериментального дослідження дидактичних засад структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови у процесі навчання учнів 5-7 класів загальноосвітньої школи.

У результаті дослідження обґрунтовані принципи та критерії структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови, відповідно до яких відбір масиву матеріалу сприятиме ефективному та оптимальному засвоєнню учнями знань, формування необхідних умінь та навичок оволодіння ними соціокультурною та соціолінгвістичною компетенціями.

Ключові слова: зміст навчання; іноземна мова; структурування змісту навчального матеріалу; дидактичні засади; формування змісту; відбір змісту навчання; навчально-пізнавальна діяльність.

Нечипорук О.В. Дидактичные принципы структурирования содержания учебного материала по иностранному языку в процессе обучения учащихся 5-7 классов общеобразовательной школы. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.09 – теория обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2008.

В диссертационной работе подаются результаты теоретико-экспериментального исследования дидактичных принципов структурирования содержания учебного материала по иностранному языку в процессе обучения учащихся 5-7 классов общеобразовательной школы.

В результате исследования обоснованы принципы и критерии структурирования содержания учебного материала по иностранному языку, в соответствии с которыми отбор массива материала будет способствовать эффективному и оптимальному усвоению учащимися знаний, формированию необходимых умений и навыков овладения ими социокультурной и социолінгвістической компетенциями.

На основе результатов опытно-экспериментальной работы по проблемам трансформации содержания изучения иностранного языка учащимися 5-7 классов общеобразовательной школы установлено, что гуманизация учебно-воспитательного процесса общеобразовательной школы требует новых подходов к овладению иноязычным словом. Дидактичные подходы к преподаванию иностранных языков содержат многочисленные попытки найти самый рациональный метод обучения младших подростков. Осуществленный анализ научно-педагогической, методической и

психологической литературы позволяет утверждать, что к компонентам структурирования содержания учебного материала по иностранному языку принадлежат: учет принципов, правил отбора содержания обучения, знание особенностей билингвального обучения, соблюдение культурологического аспекта овладения иноязычным материалом, а также опора на возрастные и психофизиологические особенности учащихся.

Под дидактичными принципами подразумеваются те основные положения и критерии, в соответствии с которыми отбор массива материала по иностранному языку в учебный предмет будет способствовать эффективному и оптимальному усвоению учениками иноязычного слова. Видовое понятие «содержание образования» рассматривается как система научных знаний, практических умений и навыков, мировоззренческих и морально-эстетических идей, которыми нужно овладеть в процессе обучения. Анализ учебных программ, планов, учебников указывает на наличие постоянного, стабильного структурирования содержания учебного материала по иностранному языку, тогда как любая технология обучения должна быть мобильной, гибкой, способной реагировать на быстрые изменения, адаптироваться к требованиям учителей, учеников, к практической жизни. Следовательно, к учебным программам по иностранному языку учащихся 5-7 классов общеобразовательной школы должны быть внесены соответствующие изменения с целью эффективного усвоения знаний, формирование необходимых умений и навыков овладения социолингвистической и социокультурной компетенциями.

Коммуникативный подход к изучению иностранного языка на современном этапе базируется на основе личностно деятельностного подхода в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы. Поэтому отбор и структурирование учебного материала, использования методов и технологий овладения иноязычным словом, неотъемлемо связано с личностью ученика, его способностями и другими индивидуальными и психофизиологическими особенностями, нивелирование которых может повлечь блокировку самостоятельной и творческой деятельности учащихся, нарастания внутреннего напряжения.

Структурирование учебного материала по иностранному языку прежде всего предусматривает гуманистический и демократический характер образования, ориентирование на мировые достижения. Проведенная экспертная оценка и анализ теоретических научных подходов, относительно приоритетных требований структурирования содержания учебного материала, позволили определить основные принципы отбора учебного материала к альтернативной (адаптированной) программе по иностранному языку.

Анализируя использование разработанной альтернативной программы по иностранному языку для учащихся 5-7 классов и полученные результаты, было обнаружено основные тенденции экспериментальных данных, характер их изменчивости (дисперсионный анализ), который подтвердил, что организация познавательной деятельности учеников общеобразовательных

школ по разработанной экспериментальной программе является значительно эффективнее.

Ключевые слова: содержание обучения; иностранный язык; структурирование содержания учебного материала; дидактические условия; формирование содержания; отбор содержания обучения; учебно-познавательная деятельность.

Nechuporuk O.V. Didactic principles of structural selection of educational material for the 5-7 grade pupils of the comprehensive school in the process of teaching foreign languages. - Manuscript.

The dissertation is aimed at obtaining a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.09 – Theory of study. M. Dragomanov National Pedagogical University. - Kiev, 2008.

The dissertation deals with didactic principles and criteria of selection and division of the educational material taking into consideration the peculiarities of the development of the psycholinguistic abilities of the teenagers. As the result the effectiveness of principles and criteria were tested and grounded. The structural selection of the educational material benefits to the effective and precise understanding and participation by the pupils to the formation of skills and abilities of social, cultural and linguistic competence.

Key words: contents of teaching; foreign language; structural selection of educational material; didactic principles; formation of content; selection of the content of teaching; educational-cognitive activity.